

**Rapport angående insektsfaunan knuten till äldre solexponerade resp.
beskuggade ekar inom NVO Sparreholms ekhagar.**

Nedan följer en redovisning av den undersökning rörande vedinsektsfaunan som diskuterades vid ett inledande besök den 30 maj i Sparreholms ekhagar. Syftet med uppdraget var att inventera området på insekter knutna till gamla ekar och att undersöka skillnader i vedinsektsfaunan beroende på trädens expositionsgrad.

Den bakomliggande grundtanken är misstanken om att flertalet hotade arter knutna till gamla ekar gynnas av ett relativt öppet landskap (Gårdenfors & Baranowski, Ent. Tidskr. 113 1992, egna mångåriga erfarenheter). Eftersom Sparreholmsområdet inte tidigare inventerats avseende vedinsekter och en starkt begränsade tid stod till förfogande, beslöt jag att koncentrera undersökningen till de mer välhävda delarna av området längs Torparvikens östra sida. Med en jämnt fördelad arbetsinsats i de öppna och slutna delarna av området hade förmodligen åtskilliga av de intressanta arterna icke påträffats. Det är ju först med kännedom om mera krävande arters närvaro som förändringar i samband med igenväxning kan bedömas. Oförutsedda händelser i form av sönderblåsta och nedrivna fällor bidrog sedan till att insatsen i de mer beskuggade delarna blev än mindre än planerat. Svårigheterna att inventera gruppen illustreras av att sex av de rödlistade arterna trots en relativt stor ansträngning endast påträffats i enstaka exemplar eller fragment.

Området har besökts vid 8 tillfällen under hela fältsäsongen. Huvuddelen av undersökningen har bedrivits i form av fällfångst med hjälp av glykolfyllda folieformar som fästs på eller i stammar, fallfällor nedgrävda i mulm samt tre större fönsterfällor. Som komplement har sällning och direktplockning använts. Sammanlagt 26 ekar har undersökts mer eller mindre ingående. Av dessa är flertalet relativt solexponerade medan ett mindre antal är kraftigt beskuggade, åtminstone i nedre delen. Eftersom undersökningen behandlar en mycket rörlig organismgrupp finner jag det mindre intressant att redovisa varje träd för sig. I stället ges först en lista över de intressanta arter som påträffats med kommentarer över arternas miljökrav så vitt de är kända. Därefter diskuteras de slutsatser som kan dragas om hur skillnader i solexponering påverkar vedfaunans sammansättning.

Undersökningen inriktades huvudsakligen på arter upptagna i Ehnström. B. m fl: **Rödlistade evertebrater i Sverige 1993**. Databanken för hotade arter 1993. Faktauppgifterna bygger främst på egna erfarenheter och uppgifter i Palm. T.: **Die Holz- und Rindenkäfer der Sud- und Mittelschwedischen Labbäume** Opusc. Ent. Suppl. XVI. 1959. Stig Lundberg har bestämt en del av insekterna.

Mycket återstår givetvis att upptäcka, men 21 rödlistade arter har påträffats, varav 1 akut hotad, 6 sårbara och 14 hänsynskrävande.

Påträffade arter:

COLEOPTERA, Skalbaggar

Fam **Scarabaeidae**, bladhorningar

***Liocola marmorata*, brun guldbagge.** Påträffad i rel många exemplar på fyra olika ekar i området, alla tämligen fristående. Lever liksom följande art i mulm i ihåliga lövträd, främst ek. Hotkategori 4.

INVENTERING: SPARREHOLMS EKHAGAR..

***Osmoderma eremita*, läderbagge.** Påträffad i ett exemplar den 3/8 sittande på stammen av en fristående ek. Hans Rydberg fann också ett exemplar den 15/8 på en ek nära slottet. Fragment påträffade i andra ekar. Lever i mulmen av grova, ihåliga lövträd. En akut hotad art som anses befinna sig på stark tillbakagång. Förekomst av denna och föregående art kan ofta konstateras med hjälp av larvernas karakteristiska spillningskorvar. Hotkategori 1

Fam **Elateridae**, knäppare.

***Procræus tibialis*.** Påträffad i ett exemplar invid stamhålighet på samma ek där *Osmoderma* observerades (se ovan). Utvecklas i död ved i håliga lövträd, främst ek där larven delvis antas leva av andra insektslarver. Hotkategori 2.

Ampedus hjorti Tagen på fem olika ekar i området, både starkt exponerade och i skuggigt läge. Fragment som troligen härstammar från denna art funnen i ytterligare en ek i skuggigt läge. Nästan uteslutande funnen på ek där larven utvecklas i rödmurken ved i stammen eller grova grenar av ännu levande träd. Hotkategori 4.

***A. praeustus*.** Påträffad i ett exemplar i en ek i exponerat läge. Utvecklas dels i gamla murkna lövträd, dels i sågspånshögar och barkavfall vid sågverk. Hotkategori 4.

Fam **Anobiidae**, trägnagare.

Xyletinus pectinatus och ***X. longitarsus*.** Påträffade på två ekar i soligt läge. Arterna utvecklas i vitrötad ekved på grenar och stammar. Hotkategori 4

***Dorcatoma flavicornis*.** Påträffad i ett ex i grov gren liggande solexponerat på marken. Arten utvecklas i rödmurken ekved (svavelticka). Hotkategori 4

***D. robusta*.** Påträffad på tre starkt solexponerade ekar i området, i två av fallen i anslutning till svavelticka. Arten utvecklas främst i fnösketickor på björk. Hotkategori 4.

Fam **Lymexylidae**, varvsflugor.

***Lymexylon navale*, skeppsvarvsfluga.** Tagen i 8 exemplar i fönsterfällor vid två ekar i mycket öppet läge. En idag mycket sällsynt art som i gammal tid uppträdde som skadegörare på ekvirke. Utvecklingen sker främst i solexponerade barkfria partier med rätt hård ved där larverna gnager mycket djupa gångar. Hotkategori 2.

Fam **Trogositidae**, mörkbaggar.

***Grynocharis oblonga*.** Påträffad på två ekar, båda i öppet läge. Utvecklas i relativt torr murken ved av diverse lövträd. Hotkategori 2.

Fam **Cleridae**, brokbaggar.

***Tillus elongatus*.** Påträffad i ett ex på en starkt solexponerad gammal ek. Arten är rovdjur och lever av vedätande insektslarver. Hotkategori 4.

Fam **Mycetophagidae**, vedsvampbaggar.

***Mycetophagus piceus*.** Påträffad på tre ekar i området, alla i öppet läge. Arten utvecklas i rödmurken ekved (svavelticka). Hotkategori 4.

Fam **Tenebrionidae**, svartbaggar.

***Pentaphyllus testaceus*, ekmulmbagge.** Påträffad på två platser, i ett fall i stort antal i ekgren som låg exponerat på marken. Lever främst i rödmurken ekved. Hotkategori 4.

INVENTERING: SPARREHOLMS EKHAGAR..

Corticeus fasciatus, **brokig barksvartbagge**. Fragment av ett ex påträffat i fälla invid solexponerad ekhögstubbe. Arten är rovdjur på vedlevande insektslarver, och påträffas ofta i anslutning till angrepp av skeppsvarvsfluga (se ovan). Hotkategori 2.

Allecula morio, **gulbent kamklobagge**, *Prionychus ater*, **kolsvart kamklobagge** och *Pseudocistela ceramboides*, **orangevingad kamklobagge**, samtliga hotkategori 4. Alla arterna har påträffats i många exemplar på ett flertal träd i området. Fynd har gjorts både i starkt exponerade och i skuggiga lägen. Arternas larver förekommer ofta tillsammans i mulmen i ihåliga träd där de livnar sig av mycelhaltig ved, animaliska rester och rov.

Fam **Scraptidae**, spolbaggar.

Scraptia fuscula, **brunhuvad spolbagge**. Påträffad på sex ekar i området, alla utom en starkt solexponerade. Arten utvecklas i murken ved av diverse lövträd och är möjligen bunden till trädboende myror, t ex *Lasius brunnens*. Hotkategori 4.

HYMENOPTERA, Steklar

Myror

Lasius brunneus, **brun trämyra**. Arten förekommer i flera ekar i området, både solitära och mer beskuggade träd. Denna myra är främst knuten till gamla ekbestånd där samhället anläggs under lös bark eller i murken ved. Arten har en speciell betydelse genom att den hyser flera sällsynta myrgäster bland skalbaggar. Inga av dessa har dock påträffats vid denna undersökning. Hotkategori 2.

Sociala getingar

Vespa crabro, **bålgeting**. Arten har observerats vid ett tillfälle och tagits i några exemplar i fällor på solexponerade träd. Bålgetingen bygger oftast boet i trädhåll, helst i varma lägen, men också i byggnader. Arten anses ha minskat kraftigt i utbredning och numerär under de senaste decennierna. Hotkategori 2.

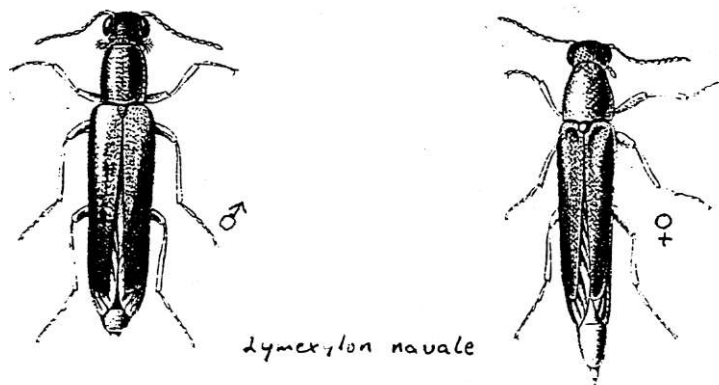
Förutom ovan redovisade rödlistade arter har ett antal andra skalbaggsarter typiska för gamla ekbestånd påträffats. Exempel på sådana är **ängrarna** *Ctesias serra* och *Anthrenus museorum*, **mjölbaggen** *Tenebrio molitor* samt **tjuvbagg** av sl. *Ptinus*. Dessa arter livnar sig av animaliska rester i trädens hål och skrymslen, gärna i anslutning till fågelbon. **Trägnagarna** *Dorcatoma chrysomelina* och *Xestobium rufovillosum* som utvecklas i murken ekved har också påträffats i stort antal. Däremot har få fynd gjorts av arter knutna till nydöd ekved som t ex långhorningar och praktbaggar.

Insektsfaunans sammansättning beroende på trädens exponeringsgrad.

Som tidigare nämnts har av olika skäl huvuddelen av undersökningen inriktats på de mer välhävdade, öppnare delarna av området. Vissa data som belyser faunans förändring med ökad igenväxningsgrad har dock insamlats. I motsats till förhållandet hos fastsittande organismer är det mycket svårt att säkert fastställa arternas utvecklingsplatser och framställningen nedan bygger delvis på indicier.

INVENTERING: SPARREHOLMS EKHAGAR..

Rent generellt kan konstateras att största antalet intressanta insektsarter erhöles på ekar i relativt eller mycket öppet läge. En av ekarna har avkastat 8 rödlistade arter och på två har 7 rödlistade arter fångats, sammanlagt 11 olika arter. Dessa tre träd växte samtliga helt öppet. Fällorna på de tre mest beskuggade träden har sammanlagt avkastat 4 rödlistade arter. Resultaten är inte direkt jämförbara beroende på att delvis olika fälltyper har använts. En annan felkälla kan vara att insekternas aktivitet och därmed fångstbenägenhet är större i varma lägen, men det förefaller ändå klart att vedfaunan i starkt beskuggade träd är mindre rik. Som exempel på detta kan tas en ek vars nedre del är kraftigt beskuggad av uppväxande ungskog av lönn och sälg. En mindre fönsterfälla var placerad i anslutning till ett stort grenhål till stammens inre. Fällan blåste tyvärr sönder i början av säsongen, men från den 2/7 till början av september fångades här totalt 1 ex av *Allecula morio* samt två tvestjärtar. Under samma period fångades i en något större fönsterfälla på en till synes jämförbar ek i öppet läge i närheten 7 rödlistade arter i sammanlagt 20 exemplar, tillsammans med ett antal andra vedinsekter. Samtidigt måste man ha i minnet att en fällas exakta placering kan ha avgörande betydelse för fångstresultatet. Sålunda avkastade en lågt placerad fälla på en av områdets sannolikt intressantaste ekar inte någon rödlistad insektsart, sannolikt beroende på att intressanta partier i form av döda grenar och öppningen till stamhåligheten befann sig för högt upp.

bilder ur Reitter

En stor del av de rödlistade arter som påträffats är knutna till stamhåligheter med mulm. En bedömning av exponeringens betydelse för dessa arter bygger därför på att träd med likartade kvaliteter studeras i olika exponeringslägen. Som ett komplement till fällfångsterna har ett antal ekar undersökts avseende förekomst av spillning efter bladhorningslarver (främst *Osmoderma* och *Liocola*) samt förekomst av larver av *Allecidider* eller *kamklobaggar* (de lätt igenkännliga larverna av sl. *Allecula*, *Prionychus* och *Pseudocistela*). I de öppna delarna vid Torparviken ses dessa företeelser i snart sagt alla "lämpliga" träd. Endast ett fåtal till synes jämförbara träd har påträffats i mycket slutet läge, men fyra ekar eller ekstubbar i skuggigt eller mycket skuggigt läge i det igenvuxna området nära järnvägen norr om badplatsen har undersökts. Tre av dessa saknade spår av bladhorningslarver, medan *Alleculid*-larver påträffades i en av dem. I en i nedre delen kraftigt beskuggad ek påträffades dock en del *Alleculid*-larver, rikligt med bladhorningsspillning och även fragment av *Osmoderma*. Spillning och fragment kan förmodligen finnas kvar länge i ett träd och det är möjligt att förekomsten återspeglar exponeringsförhållanden som rådde tidigare i beståndet. Enligt mina erfarenheter av *Osmoderma* från andra håll förekommer den aldrig i starkt överslutna bestånd.

INVENTERING: SPARREHOLMS EKHAGAR..

Undersökningen har inte påvisat några arter som föredrar beskuggade träd, och jag tror att man kan betrakta de eklevande vedinsekterna såsom mer eller mindre tåliga mot beskuggning. Jag vill trots alla felkällor och förbehåll därför sluligen göra ett försök att rangordna en del av arterna efter deras exponeringskrav.

Tillus elongatus, *Corticium fasciatum*, *Xyletinus*-arterna. och *Lymexylon navale* kan förmodligen räknas till dem som är känsligast för beskuggning då de endast fångats i fällor i mycket öppna lägen och utvecklas i solexponerad ved. Arterna kan dock sannolikt leva kvar länge i igenväxande bestånd genom att de kan utvecklas i högt belägna, solexponerade grenar och stamdelar.

Brun guldbagge och **läderbagge** som lever i stamhåligheter tål viss beskuggning, men försvinner då denna blir för stark. Eftersom de i allmänhet förekommer i stammens nedre delar där effekterna av igenväxning först blir märkbara kan även en måttlig sådan vara mycket negativ för dessa arter.

Lasius brunneus

bild ur ICA-kuriren/Natur
foto: Rune Axelsson

Till sådana mulmlevande arter som tål en relativt kraftig beskuggning kan nog räknas knäpparen *Ampedus hjorti* och *kamklobaggarna*. Även dessa arter försvinner sannolikt då beskuggningen blir alltför stor och i riktigt skuggiga miljöer ser man mest spår av triviala arter som t ex trägnagaren *Xestobium rufovillosum* och **cylinderbaggen**, *Sinodendron cylindricum*. I starkt överslutna bestånd är dock huvudproblemet att ekarna som djuren är knutna till skuggas ihjäl. En hel del arter kan visserligen utnyttja helt döda ekar och ekstubbar, men många av de rödlistade arterna är knutna till skröpliga men dock levande träd. Jag vill i sammanhanget påtala några andra hot mot den eklevande faunan. Det ena är förekomsten av stackmyresamhällen vilket sannolikt påverkar en del av arterna negativt. Det är möjligt att en plötslig friställning av gamla träd kan leda till att fler stackmyresamhällen anläggs. Ett annat svårbemästrat problem utgörs av att grävlingar gärna bosätter sig under träden och därvid ofta tömmer dem på mulm.

Som en allmän slutsats kan sägas att man genom att vidmakthålla och ibland öka den öppna beståndsstrukturen säkert inte missgynnar någon av de intressanta arter som påträffats. Då förutsätts också att man visar stor hänsyn mot död ved i alla former, exempelvis genom att högkapa en del av de ekar som tas bort. Fri utveckling däremot, skulle på lång sikt leda till starkt försämrade villkor för många av de exklusiva arter som fortfarande lever i Sparreholms ekhagar.